

KAKSI KULTTUURIA, KAKSI KOTIMAATA, KAKSI KIELTÄ:

Vanhempien kokemuksia sosiaaliviranomaisilta saamastaan tuesta
kansainvälisissä lapsikaappaustapauksissa

Szilvia Karaffa

Artikkeli
Toukokuu 2012
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaalityön
vaihtoehtoiset ammattiopinnot
Tampereen ammattikorkeakoulu

Sisältö

1. Johdanto	3
2. Kahden kulttuurin liittojen haasteita	5
3. Kansainvälinen lapsikaappaus ja lapsen etu	6
4. Kansainvälisten lapsikaappausten ennaltaehkäisy	9
5. Asiakastyön osaaminen sosiaalialalla	13
6. Vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijän osaamisesta lapsikaappausasioissa..	16
6.1. Kysely kaappausuhan tai kaappauksen kokeneille vanhemmille	16
6.2. Vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijän asiakastyön osaamisesta.....	18
6.3. Vanhempien kehittämis ehdotuksia.....	23
7. Johtopäätökset.....	24

1. Johdanto

Kansainväliset huoltokiistat ovat maailmanlaajuinen ongelma (Khan 2009, 14). Kahden kulttuurin liittojen ja erojen lisääntyessä kansainvälinen lapsikaappaus on yhteiskunnallisesti ajankohtainen ongelma myös Suomessa. Helsingissä toimivan Kaapatut Lapset ry:n toiminnanjohtaja Tarja Räisänen (2010) mukaan lastensuojelullisia tai muita lapsiin liittyviä päätöksiä tehdessä on tärkeää huomioida myös mahdollinen kaappausuhka, joka voi koskettaa esimerkiksi päiväkotien ja koulujen asiakkaita. Lapsikaappausriskin tunnistaminen ja ennaltaehkäisykeinojen tunteminen on erittäin tärkeää myös maahanmuuttajatyössä. Viranomaisten täytyisi myös tietää, miten toimia, kun kaappaus on jo tapahtunut. (Räisänen 2010.)

Selkeimmin kansainvälisen lapsikaappausuhan lisääntyminen koskee sosiaalityön osa-alueita ja sen toimijoita. Kaappausuhan tunnistaminen on ennaltaehkäisevän toiminnan oleellinen osa, ja sen merkitys myös lastensuojelutyössä on viime aikoina kasvanut (Raunio 2009, 210, 212). Tähänastisten tutkimusten (Aarni ym. 2008, 3 ja 15; Vainio 2007, 40, Lindfors 2005, 54) perusteella riitaisiin huoltajuuskiistoihin liittyvät mahdolliset lapsikaappausuhat jäävät usein viranomaisten taholta tunnistamatta tai ottamatta todesta. Kaappausuhan tunnistamatta jättäminen johtuu valitettavan usein viranomaisten tiedonpuutteesta (Aarni ym. 2008, 15).

Suomesta kaapataan vuosittain keskimäärin 20 lasta ja ulkomailta Suomeen 10 lasta. Lisäksi aina on vireillä kaappaustapauksia, jotka ovat kestäneet useita vuosia. Tästä syystä vuosittain lapsikaappaus koskee kaiken kaikkiaan lähes 40 lasta. (Räisänen 2012c.) Kaappausuhka ja kaappaus esiintyvät useimmiten kahden kulttuurin perheissä. Tämän artikkelin tavoitteena on tehdä entistä näkyvämmäksi kahden kulttuurin parisuhteen päättymisestä aiheutuvien kansainvälisten lapsikaappausten riskitekijät ja ennaltaehkäisykeinot lastensuojelussa. Etsin vastauksia kyselylomakkeella hankitun empiirisen aineiston avulla siihen, millaista apua ja tukea vanhemmat ovat saaneet kotipaikkakuntansa sosiaalityöntekijöiltä kahden kulttuurin liiton päättymiseen liittyvissä kansainvälisissä lapsikaappausuhkatilanteissa tai jo toteutuneissa kaappaustilanteissa. Artikkelissani etsin vastauksia siihen, millaista sosiaalityöntekijöiden osaaminen on asiakas-kontakteissa ollut, ovatko sosiaalialan lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten edellytykset sekä asiakaslähtöisyys, osallisuus, tasa-arvo ja puolueettomuus toteutuneet

haastateltavien näkökulmasta. Entä kuinka vanhemmat kehittäisivät kotipaikkakuntansa sosiaalipalveluja esille tuotujen seikkojen osalta?

Artikkelissa käytän käsitteitä kahden kulttuurin liitto ja kahden kulttuurin lapsiperhe. Näillä tarkoitetaan yleensä perheitä, joissa toinen vanhempi on suomalainen ja toinen ulkomaalainen. Perheen kaksi- ja monikulttuurisuus voi merkitä myös sellaista perhettä, jossa kumpikin vanhempi on maahanmuuttaja, joko samasta maasta tai eri maista (Räisänen 2012a). Aiheen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat myös kansainvälinen lapsikaappaus ja lapsen etu. Kansainvälisestä lapsikaappauksesta on kyse, kun alle 16-vuotias lapsi on viety ilman huoltajan suostumusta ulkomaille tai jätetty sieltä palauttamatta tapaamisoikeuden jälkeen. Lapsen kansalaisuudella ei ole merkitystä, jos hän on asunut pysyvästi Suomessa. (Om. 2009.) Lapsen etu taas on niiden toimien summa, joiden katsotaan turvaavan lapselle hänen oikeutensa tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen (L 1983/683, 1§, L 2007/417, 4§).

Sosiaalialan asiakastyön osaamista tarkastelen Kaarina Mönkkösen (2007) asiakastyön osaamisen mallin kautta. Mönkkösen mallissa substanssiosaaminen tarkoittaa oman alan keskeisten tietojen, ennen kaikkea lainsäädännön, ja taitojen hallintaa. Vuorovaikutusosaaminen taas pitää sisällään muun muassa työntekijän kyvyn soveltaa oman alansa asiakastyön eettisiä periaatteita toimintaansa. (Mt. 22.) Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat sosiaalialan eettisistä periaatteista tutkimusaineistosta esille nousseet asiakaslähtöisyys, osallisuus, tasa-arvo ja hyvän hallinnon oikeusperiaatteista puolueettomuus.

Artikkelissa esittelen myös aiheen kannalta keskeisiä lakeja ja kansainvälisiä sopimuksia. Koska tutkimusaineisto käsittää myös 1990-luvulla esiintyneitä kaappausuhkia ja kaappauksia, tarkasteluni kohteena ovat myös silloin voimassa olleet keskeiset lait. Näin ollen teoreettisen viitekehyksen muodostavat Suomen perustuslaki 1999/731, Lastensuojelulaki 1983/683 ja 2007/417, Laki rikoslain muuttamisesta 1995/578, Rikoslaki 2005/1161, Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812, Yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 60/1991, Haagin lapsikaappausopimus SopS 57/1994 ja Bryssel IIa -asetus N:o 2201/2003.

Tämä artikkeli on osa Tampereen ammattikorkeakoulussa suorittamiani sosionomin opintoja ja perustuu Pyynikintien toimipisteessä perjantaina 2.9.2011 järjestettyyn kansainvälistä lapsikaappausta käsittelevään seminaariin. Seminaari keräsi yhteen noin 80 sosiaalialan opiskelijaa. Sosiaalialan koulutusohjelman koulutuspäällikkö Sirpa Tietäväisen ja lehtori Teija Eskolan ajatus seminaarin järjestämiseen sai alkunsa opintoihini sisältyvän seminaarityön – *Kaksi kulttuuria, kaksi kotimaata, kaksi kieltä: työkaluja sosiaalialan ammattilaisille kansainvälisten lapsikaappausten ennaltaehkäisyyn* – pohjalta. Tilaisuuden yhtenä tavoitteena oli kartoittaa, millainen on opiskelijoiden tiedontarve kyseisestä aiheesta. Vierailevina puhujina olivat perheoikeuteen perehtynyt asianajaja Riitta Laakso, Kaapatut Lapset ry:n toiminnanjohtaja Tarja Räisänen ja varapuheenjohtaja Julle Tuuliainen. Seminaarin päätteeksi opiskelijoilta kerätyn kirjallisen palautteen perusteella opiskelijoista 79 prosenttia koki aiheen käsittelyn tarpeelliseksi ja työelämän kannalta hyödylliseksi.

2. Kahden kulttuurin liittojen haasteita

Suomessa kahden kulttuurin avio- ja avoliittojen määrä on viime vuosina kasvanut ja niiden ennakoitaan edelleen kasvavan (Om. 2009, VL 2012). Väestöliiton (2012) selvitysten mukaan Suomessa elää tällä hetkellä noin 55 000 kaksikulttuurista paria, ja näissä perheissä on noin 160 000 lasta. Kahden kulttuurin liittojen vuosittainen lisäys on noin 3000 paria. (VL 2012.) Kahden kulttuurin perheiden lisääntymisen myötä myös perheen hajoamiseen liittyvät kriisit ovat lisääntyneet. Liiton kriisiytyminen taas voi synnyttää katkeran huoltajuuskiistan pariskunnan yhteisistä lapsista. (Aarni ym. 2008, 3.)

Suomalais-ulkomaalaisten liitoissa puolisoiden on sopeuduttava toisen yksilöllisten ominaisuuksien lisäksi myös toisen kulttuuriin ja sen mukanaan tuomiin mahdollisesti hyvinkin erilaisiin tapoihin ja arvoihin. Maahanmuuttajapuolisolle suomalaiseen yhteiskuntaan integroituminenkin voi aiheuttaa vaikeuksia, kuten kieliongelmiä, pitkäaikaistyöttömyyttä, taloudellisia ongelmia ja syrjityksi tulemisen tunnetta. Nämä riskitekijät saattavat koetella myös parisuhdetta. (Aarni ym. 2008, 3 ja 10–12.)

Eri valtioiden kulttuurillisista, uskonnollisista ja oikeusjärjestelmien eroista johtuen myös perhekäsitykset – esimerkiksi vanhempien suhtautuminen lapseen tai lapsen

vanhempaan – voivat olla erilaisia. Kahdesta eri kulttuuripiiristä tulevat puoliset voivat ajatella perheestä, parisuhteen rooleista, suvusta, uskonnosta ja lastenkasvatuksesta hyvinkin eri tavalla. Parisuhdetta kuormittavat kulttuurierot saattavat kärjistyä eron seurauksena, varsinkin kun parilla on lapsia. Parisuhdetta kuormittavat kulttuuritekijät taas voivat heijastua vanhempien tapaan käsitellä eron mukanaan tuomia ongelmia, minkä seurauksena lapsen näkökulma ja etu jäävät helposti taka-alalle. (VL 2012.)

3. Kansainvälinen lapsikaappaus ja lapsen etu

Kansainvälisestä lapsikaappauksesta on kyse, kun alle 16-vuotias lapsi on viety ilman huoltajan suostumusta ulkomaille tai jätetty sieltä palauttamatta tapaamisoikeuden jälkeen. Lapsen kansalaisuudella ei ole merkitystä, jos hän on asunut pysyvästi Suomessa. (Om. 2009.) Rikoslain (2005/1161, 5a§) mukaan lapsikaappaus on lapsen vapauteen kohdistuva rikos, josta seuraa sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Lapsikaappauksen kriminalisoiminen omana tekemuotona lisättiin lakiin vuonna 2005, mutta jo vuonna 1995 annetun lain (L 1995/578) 5 §:ssä alle 16-vuotiaan lapsen omavaltainen huostaanotto katsottiin rangaistavaksi teoksi, jolla myös on rikosoikeudellisia seuraamuksia, kuten sakkoa tai enintään puolen vuoden vankeutta. Lapsikaappausta koskevat säännökset Suomessa ovat laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (L 1983/361), jolla on ratkaiseva asema arvioitaessa, onko lapsikaappaus tapahtunut vai ei. Arvioinnin perusteena on, kuka on lapsen huoltaja.

Kansainvälinen lapsikaappaus koskee useimmiten kahden kulttuurin perheiden lapsia. Joskus suomalainen vanhempi on suunnitellut maastamuuttoa ja maahanmuuttajavanhempi on vastustanut sitä (Tuuliainen 2011). Myös kahden suomalaisen välisiä huoltajuusriitoja on jonkin verran käsitelty tuomioistuimissa, kun toinen vanhemmista on päättänyt lähteä töihin tai uusiin naimisiin toiseen valtioon (mt., Räisänen 2012a). On tärkeää tiedostaa myös se, ettei lapsia kaapata pelkästään Suomesta ulkomaille, vaan päinvastoin.

Lapsikaappaukseen on useita syitä. Se voi johtua esimerkiksi siitä, että liiton kariuduttua maahanmuuttajapuoliso tuntee olonsa yksinäiseksi vieraassa ympäristössä (Aarni ym. 2008, 8). Usein lapsen kasvatus tietyn kulttuurin ja uskonnon mukaan voi nousta kynnyksymykseksi (mt. 3). Myös riitaisaan eroon liittyvä huoltajuuskiista sekä

kosto entistä puolisoa kohtaan voivat toimia motiiveina kaappaukseen (mt. 28). Vanhempi saattaa syyllistyä kaappaukseen myös tietämättään, kun perhetilanteen rikkoutumisen vuoksi katsoo parhaaksi muuttaa lapsen kanssa ulkomaille (KL 2012).

Lapsikaappaus aiheuttaa traumoja sekä lapselle että hänestä erotetulle vanhemmalle (KL 2010, 6). Lisäksi lapsen palauttamisprosessi saattaa vaatia tuhansia euroja kaapatun lapsen vanhemmalta (mt. 9). Kaappausuhan alla ja lapsen menettämisen pelossa eläminen kuluttavat merkittävästi vanhemman voimia ja vaikuttavat myös lapsen hyvinvointiin, vaikka kaappausta ei olisikaan tapahtunut. Vanhemman ahdistusta ja turhautumista voi lisätä sekin, etteivät viranomaiset välttämättä suhtaudu vakavasti hänen pelkoonsa. (Aarni ym. 2008, 11–12).

Lapsikaappausuhka on vaikea tunnistaa, mutta kaappausta saattaa kuitenkin edeltää joitain merkkejä, kuten puolison aggressiivisuus ja uhkailu lapsen maasta poisviennillä tai maahanmuuttajapuolison yritykset houkutella perhettä lähtemään matkalle kotimaahansa juuri perheen ristiriitatilanteessa. Myös vanhempien riidat lapsen passiasioista tai huoltajuudesta voivat herättää epäilyjä puolison mahdollisista kaappausaikeista. (Aarni ym. 2008, 14.) Konkreettisia merkkejä kaappausaikeista voivat olla työpaikan jättäminen, omaisuuden myyminen tai kerääminen lähtömaahan (Moilanen 2000, 26–27, Räisänen 2012b).

Sosiaaliviranomaisten ja muiden virallisten tahojen toiminta perustuu ajatukselle lapsen edusta. Myös lapsikaappausasioissa lähtökohdaksi olisi pyrittävä ottamaan lapsen edun turvaaminen etusijalle. Lainsäädäntö ei anna suoraa vastausta siihen, mikä on lapsen etu, mutta se sisältää ne keskeiset periaatteet, joihin on lapsen etua arvioitaessa ensisijaisesti kiinnitettävä huomiota kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä. Vanhan lastensuojelulain (L 1983/683) 1 §:n mukaan ”lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun”. Lain 6 § korostaa, että ”sosiaalilautakunnan – – on seurattava ja kehitettävä lasten ja nuorten kasvuoloja sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä” sekä ”sosiaalilautakunnan on annettava asiantuntija-apua – – kunnan asukkaille”. Nämä samat edellytykset löytyvät myös uudesta lastensuojelulaista (L 2007/417). Lisäksi uudella lailla on tarkoitus panostaa entistä paremmin ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukeen sekä turvata lapsen oikeutta läheisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin sekä ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen (mt. 3§, 4§).

Lastensuojelulain lisäksi myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L 2000/812, 10§) asettaa alaikäisen edun kaiken muun edelle kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon toimissa. Lapsen edun huomioiminen on myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991) yksi johtava periaate. Sopimuksen 11 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on ryhdyttävä toimiin ”ehkäistäkseen lasten laittomat maastakuljetukset ja ulkomailta palauttamatta jättämiset”. Sopimuksen 9 artiklassa sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti, paitsi erityistapauksissa, kun yhteydenpito vanhempaan on lapsen edun vastaista, esimerkiksi jos vanhempi pahoinpitelee lasta. Lapsella on oikeus säännölliseen yhteydenpitoon kumpaankin vanhempansa myös siinä tapauksessa, jos vanhemmat asuvat eri valtioissa, ja sopimusvaltioiden on kunnioitettava tätä yhteydenpito-oikeutta (mt. 9 ja 10 artikla). Suomessa sopimus tuli voimaan 1991.

Vanhempien erotilanteessa lapsi tarvitsee varmuuden siitä, että hän saa pitää kummankin vanhempansa (Taskinen 2001, 13). Parisuhteen päättyessä vanhempien tulisi pyrkiä sopimaan keskenään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lapsen etua silmällä pitäen (L 1983/361, 7§). Sopimus on tehtävä kirjallisesti ja se on vahvistettava sen kunnan sosiaalilautakunnan toimesta, missä lapsella on asuinpaikka (mt. 8§). Tässä tapauksessa sosiaalitoimi on avainasemassa lapsen edun turvaamisessa (Taskinen 2001, 43).

Erosta parhaiten selviävät lapset, joiden vanhempien keskinäinen yhteistyö lapsen asioissa sujuu hyvin (Taskinen 2001, 13). Mutta mikäli vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen, he tai sosiaaliviranomaiset voivat siirtää huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian lapsen kotipaikan tuomioistuimen käsiteltäväksi (mt. 45, L 1983/361, 14§). Tällöin tuomioistuin päättää, uskotaanko lapsen huolto kummallekin vanhemmalle yhteisesti vai yksin toiselle vanhemmalle (mt. 9§). Huoltomuotona voi siis olla joko yhteishuolto tai yksinhuolto. Toisin kuin yksinhuollossa, yhteishuollossa kummallakin huoltajalla on päätöksentekovalta ja yhteistoimintavelvollisuus, mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että heidän tulee tehdä yhdessä lapsen tulevaisuuden kannalta tärkeät päätökset, kuten lapsen asuinpaikasta ja muista henkilökohtaisista asioista (mt. 5§).

Kun vanhemmilla on yhteishuoltajuus, kumpikaan heistä ei saa muuttaa lapsen kanssa ulkomaille ilman toisen vanhemman suostumusta (Om. 2009). Passilain (L 2006/671, 7§, L 1986/642, 5§) mukaan yhteishuoltajien suostumus tarvitaan myös passin myön-

tämiseen alaikäiselle. Tosin tietyissä tapauksissa passi voidaan uuden passilain (L 2006/671, 11§, 14§) perusteella myöntää korkeintaan vuodeksi ilman toisen osapuolen suostumusta. Tuomioistuimen määräyksellä yhteishuolto voi olla tarvittaessa myös rajoitettu (L 361/1983, 9§). Tämä tarkoittaa eräänlaista työnjakomääräystä, joka antaa toiselle vanhemmalle valtaa päättää jostakin yksittäisestä asiasta, esimerkiksi lapsen asuinpaikasta. (Aaltonen 2009, 32–33.)

Lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta ratkaistaessa on aina arvioitava lapsen etu. Anna-Kaisa Aaltonen (2009, 39) toteaa, että ”lapsen etu on avoin normi, jolle konkreettisen sisällön löytäminen yksittäistapauksessa on haastavaa”. Hänen mukaansa erityisen hankalaa on lapsen edun arviointi lapsen asumista mietittäessä (mt. 39). Mikäli on perusteltua olettaa, että vanhempi lähihuoltajana eli lapsen kanssa asuvana huoltajana voisi viedä lapsen ilman etävanhemman eli lapsesta erillään asuvan vanhemman suostumusta ulkomaille tai on jopa yrittänyt kaapata lapsen, hänelle tuskin määrätään lähihuoltajuutta (mt. 49). Lapsikaappauksen riskin selvittäminen on usein vaikeaa, mutta jos toinen vanhempi pelkää, että toinen (kenties isovanhempi tai vanhemman ystävä) saattaisi viedä lapsen luvatta ulkomaille, on perusteltua ryhtyä ennaltaehkäisytoimiin (mt. 109). Seuraavassa luvussa tarkastelen, millaisin laein, asetuksin ja toimin lapsikaappauksia on mahdollista torjua.

4. Kansainvälisten lapsikaappausten ennaltaehkäisy

Sosiaalitoimi on avainasemassa lapsen edun turvaamisessa vanhempien erotessa, kun vanhemmat pyrkivät sopuratkaisuun. Mikäli ero on riitaisa eivätkä vanhemmat pääse yhteisymmärrykseen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, vanhemmat tai sosiaaliviranomaiset voivat siirtää kiistan lapsen kotipaikan tuomioistuimen käsiteltäväksi. (Taskinen 2001, 45, L 1983/361, 14§). Huolto- ja tapaamisasioista 9–10 % käsitellään tuomioistuimissa. Näistä noin puolet kärjistyy huoltoriidoiksi, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten saatossa myös monimutkaistuneet. Yhtenä syynä tähän on kansainvälisten liittojen ja monikulttuuristen perheiden lisääntyminen. (Aaltonen 2009, 369.)

Jos toinen huoltajista pelkää yhteishuollossa olevan lapsen luvatonta maastavientiä, voi hän hakea tuomioistuimelta väliaikaista määräystä esimerkiksi lapsen aiemman asumis-

tilanteen muuttamiseksi. Kun lapsen huolto on määrätty yksin maahanmuuttajavanhemmalle, on erittäin vähän tehtävissä, jos vastapuoli on muuttamassa maasta, sillä yksinhuoltajalla on oikeus yksin päättää lapsen asuinpaikasta. Kaappausuhkaa kokeva vanhempi, jolla ei ole lapsen huoltajuutta, voi kuitenkin lapsen maastaviennin estämiseksi panna vireille lastenhuoltolain mukaisen huoltokäsittelyn ja hakea aiemman päätöksen muuttamista vaatimalla väliaikaismääräystä lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisesta. (KL 2010a.) Erittäin kiireellisissä tapauksissa, kun huoltaja ei voi estää lapsen poisviemistä maasta pyytämällä väliaikaista määräystä, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen välittömästi haltuunsa. Tällainen väliaikainen turvaamistoimi on heti saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuimen päätöksessä lapsi voidaan määrätä väliaikaisesti sijoitettavaksi. (L 1983/361, 48a§.)

Lapsella on lain perusteella oikeus tavata kumpaakin vanhempaansa eron jälkeen, mutta tämän pitäisi toteutua turvallisesti (L 1983/361, 2§). Sekä vanha että uusi lastensuojelulaki korostavat, että sosiaaliviranomaisten on ryhdyttävä tukitoimiin viipymättä, jos lapsen kasvuolot vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä (L 1983/683, 12§; L 2007/417, 4§). Tarpeellisten lastensuojelullisten toimenpiteiden, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton, tarkoituksena on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä turvallinen kasvuympäristö. Kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi, että kiireellinen lastensuojelun tarve lapsen edun kannalta on tarpeen, se on lastensuojelun keskeisten periaatteiden perusteella järjestettävä välittömästi noudattaen lapsen oikeutta tulla kuulluksi (L 1983/683, 10§, 12§, L 2007/417, 21§, 38§).

Riski lapsen luvattomasta maastaviennistä on yksi peruste määrätä tapaamiset valvotuiksi (Aaltonen 2009, 118). Valvottujen tapaamisten tarve kaappausten ennaltaehkäisemiseksi onkin viime aikoina kasvanut (mt. 370, KL 2010a). Näin ollen, se vanhempi, jonka luona lapsi asuu, voi hakea tapaavan vanhemman ja lapsen tapaamisia valvotuiksi. Mikäli kyseessä on kahden kulttuurin liiton purkaminen, lapsikaappauksen estämiseksi vanhemman ulkomaalaisuus yksinään ei kuitenkaan ole peruste valvottujen tapaamisten järjestämiselle. Kaappausriskin arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös muun muassa siihen, kauanko ulkomaalaistaustainen vanhempi on asunut Suomessa, onko hän onnistunut integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan, miten hän näkee

oman ja lapsensa tulevaisuuden Suomessa, minkä ikäinen lapsi on ja onko vanhempi uhkaillut lapsen maastaviennillä. (Aaltonen 2009, 110–111.)

Tuomioistuimet voivat antaa määräyksen valvotuista tapaamisista silloin, kun etävanhemmalla on lähestymiskielto lähivanhempaa kohtaan tai kun on selkeää näyttöä, että se on tarpeen lapsen turvallisuuden varmistamiseksi, lapsen omavaltaisen huostaanoton tai lapsikaappausuhan torjumiseksi. (KL 2010a.) Lähestymiskielto tulee kyseeseen, kun on perusteltua odottaa, että tapaava vanhempi tulisi tekemään lapsen terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin häiritsevän häntä. Lähestymiskielloa haetaan poliisilta tai käräjäoikeudelta. Sitä voi hakea joko uhattu henkilö itse tai syyttäjä-, poliisi- tai sosiaaliviranomainen. Lähestymiskiellolla on merkitystä vain silloin, kun kieltoon määrätty osapuoli kokee sen merkittäväksi ja toimii sen mukaisesti. Jos vanhempi haluaa todella toteuttaa kaappauksen, sitä on hyvin vaikea ehkäistä ja estää. (Om. 2011, KL 2010a.)

Jos vanhempi on määrätty lähestymiskieltoon lapsen suojaksi, kiellon voimassaoloaikana vanhempi ei saa tavata lasta edes valvotusti. Poikkeuksia on kuitenkin mahdollista tehdä kiellon perusteista riippuen, mikäli tapaamiset toteutuvat lapsen edun mukaisesti. (Taskinen 2001, 119.) Valvottuja tapaamispaikkoja voi tiedustella kunnan sosiaalitoimesta ja turvakodeista. (Mt. 39; Om. 2009.) Asiakkaat tulevat valvottuihin tapaamisiin joko sosiaaliviraston tai tuomioistuinten lähettäminä. Ne ovat yleensä maksullisia, ja niihin on mahdollista saada maksusitoumuksia sosiaalivirastolta. (Taskinen 2001, 125–126.)

Turvakotien soveltuvuudesta lapsikaappausuhkatilanteissa ei ole vielä tutkimustietoa. Tampereen ensi- ja turvakodilta ja Pääkaupungin turvakodilta saamiani tietojen mukaan näyttäisi siltä, ettei kaappausuhka sinänsä täytä turvakotiasiakkuuden edellytyksiä, vaan siihen pitäisi liittyä myös perhe- tai lähisuhdeväkivaltaa (Karjalainen 2012, Grönlund 2012). Lyhyitä maksusitoumuksia asioiden selvittämisen ajaksi on kuitenkin tietyissä tapauksissa mahdollista saada (Karjalainen 2012). Porin ensi- ja turvakodissa ja Turun turvakodissa ei ole tähän mennessä ollut asiakkaita, jotka olisivat ilmoittaneet tulosityyksi lapsikaappausuhan (Luomanen 2012, Turun turvakoti 2012).

Yhtenä keinona ehkäistä lapsikaappauksia on poliisiviranomaisen merkintä lapsikaappausuhasta passirekisteriin. Lisäksi tuomioistuin voi velvoittaa kaappauksesta epäillyn

vanhemman tallettamaan sekä oman että lapsen passin ulosottomiehen haltuun tapoamisen ajaksi. Myös kohdemaan edustustoon voi ilmoittaa, ettei lapsella ole huoltajan suostumusta sen maan viisumiin tai matkustusasiakirjoihin. (KL 2010a.)

Yllä mainittujen ennaltaehkäisykeinojen lisäksi on tärkeää tuntea kaapattujen lasten palauttamisesta vastaavat keskusviranomaiset. Kun lapsi on kaapattu Haagin lapsikaappaussopimuksen (SopS 57/1994) allekirjoittaneeseen valtioon, oikeusministeriö vastaa lapsen olinpaikan selvittämisestä, sovinnollisen ratkaisun ja vapaaehtoisen palauttamisen edistämisestä, palautushakemuksen tekemisestä ja välittämisestä toisen sopimusvaltion keskusviranomaisille (Om. 2009). Haagin lapsikaappaussopimus säädettiin 25.10.1980, ja Suomessa se tuli voimaan 1.8.1994. Haagin sopimusta täydentää Euroopan neuvoston uusi Bryssel IIa -asetus (EY) N:o 2201/2003, jota on sovellettu 1.3.2005 lähtien kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa lukuun ottamatta Tanskaa. Sen tavoitteena on taata lapsen oikeus säilyttää yhteys kumpaankin vanhempaansa vanhempien eron jälkeen myös silloin, kun vanhemmat asuvat eri jäsenvaltioissa. (EOV 2007.) Asetuksen säännökset täydentävät Haagin sopimusta, jota on aina ensisijaisesti noudatettava (Om. 2010). Vuosina 1995–2011 oikeusministeriössä on ollut vireillä yhteensä 226 kaappaustapausta, joka sisältää sekä Suomesta ulkomaille (124 kpl) että ulkomailta Suomeen (102 kpl) kaapattujen lasten palauttamista koskevat hakemukset. Määrät ovat hakemusten määriä, ja yksi hakemus on saattanut koskea saman perheen useampaa lasta. Kaappaajina ovat olleet enimmäkseen isät, mutta myös äidit. (Tulkki 2010, Holopainen 2011, Kainulainen 2012.)

Kun lapsi on kaapattu ei-sopimusvaltioon eli valtioon, joka ei ole sitoutunut Haagin lapsikaappaussopimukseen, Haagin sopimusta ei voida soveltaa. Kaappausten kohdemaata saattaa silti olla osapuolena jossain kansainvälisessä sopimuksessa, johon on mahdollista vedota lapsikaappaustapauksissa. Näihin sopimuksiin kuuluvat Lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991), jonka ovat ratifioineet kaikki muut maat paitsi Yhdysvallat ja Somalia, Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990) ja Kansainvälinen panttivankien ottamista vastaan tehty yleissopimus (SopS 38/1983). Kulloinkin toiminta riippuu kuitenkin ennen kaikkea asianomaisen maan oikeusjärjestelmästä sekä perhe-, kulttuuri- ja uskonnollisista käsityksistä. (Om. 2011.) Kun lapsi on kaapattu ei-sopimusvaltioon, yhteistyötahona toimii ulkoasiainministeriö, jonka tehtävänä on pyrkiä ottamaan ja pitämään yhteyttä kaappaajavanhempaan ja lapseen, selvittämään lapsen olinpaikan ja olosuhteet, avustamaan paikallisen lainsäädännön

mukaisen oikeusavustajan ja oikeusavun saamisessa sekä lapsen kotiuttamiseen liittyvissä käytännön järjestelyissä. (Om. 2009.) Ulkoasiainministeriössä on vuosina 2004–2011 ollut yhteensä 102 tapausta vireillä. Koska ministeriön tilastot vuosilta 1995–2003 ovat puutteellisia ja tulkinnanvaraisia, niitä ei ole sisällytetty tähän työhön. Kaappaajavanhempi on useimmissa tapauksissa ollut lapsen isä, mutta myös äidit ovat syyllistyneet kaappaukseen. (Holopainen 2010, Narvia 2011 ja 2012.)

Kolmannen sektorin toimijoista tärkein on Suomessa Kaapatut Lapset ry. Yhdistyksen toiminnan tarkoituksena on auttaa ja tukea kaappauksen, kaappausuhan tai vaikean huoltokiistan kohteena olevia lapsia sekä puolustaa heidän perus- ja ihmisoikeuksiaan (Aarni ym. 2008, 7). Yhdistyksen Helsingissä sijaitsevassa tuki- ja neuvontapisteessä, Toivon Talossa, tarjotaan tietoa, neuvoja ja välitöntä apua lapsikaappausasioissa niin vanhemmille kuin viranomaisillekin. Alustavan oikeudellisen neuvonnan avulla yhteydenottajia ohjataan toimimaan oikein lastensa palauttamiseksi, kaappausten ennaltaehkäisemiseksi, kansainvälisten huoltokiistojen ratkaisemiseksi ja kokeneen asianajajan yhteystietojen löytämiseksi (KL 2009, 18–19). *Kaapatut Lapset ry:n lasten tukirahasto* on perustettu antamaan tukea ulkomailla käytävien huoltokiistojen ja lapsikaappausoikeudenkäyntien kuluissa.

5. Asiakastyön osaaminen sosiaalialalla

Kuten edellisissä luvuissa käy ilmi, lapsikaappauksen ennaltaehkäisy toteuttaminen on usein sosiaalityöntekijöiden vastuulla. Seuraavassa tarkastelen asiakastyön osaamisen edellytyksiä ja vaatimuksia, jotka luovat pohjan asiakassuhteille ja sitä kautta vaikuttavat lapsikaappausuhan ehkäisyyn ja tilanteiden hoitoon.

Kaarina Mönkkönen (2007, 31) jakaa asiakastyön osaamisen kolmeen eri alueeseen: substanssi-, prosessi- ja vuorovaikutusosaamiseen. Tässä työssä tarkastelun kohteena ovat substanssi- ja vuorovaikutusosaaminen, koska näiden merkitys on erityisesti nousut esille tutkimusaineistosta. Mönkkösen (mt. 54) mukaan ”substanssiosaaminen on parhaan mahdollisen avun ja palvelun perusta” yhdistettynä vuorovaikutusosaamiseen. Se sisältää tietoa lainsäädännöstä, toimintaperiaatteista ja työmenetelmistä sekä työtä ohjaavista käsitteistä ja teorioista (mt. 22).

Substanssiosaamisen yhdistyminen asiakkaan oman elämän asiantuntijuuteen rakentaa yhteistä ymmärrystä työntekijän ja asiakkaan välillä sekä edesauttaa asiakkaan tarpeiden entistä parempaa huomioon ottamista (mt. 54). Kyösti Raunion (2009, 127–129) mielestä sosiaalityöntekijöiden olisi seurattava tutkimusta ja pyrittävä omaksumaan siihen perustuvaa tietoa, koska tällä hetkellä työntekijöiden käytännöt eivät vaikuta merkittävässä määrin perustuvan tutkimustietoon.

Vuorovaikutusosaamisen piiriin kuuluvat asiakkaan kohtaamiseen liittyvät taidot, kyky soveltaa asiakastyön eettisiä periaatteita ja rakentaa yhteistä ymmärrystä asiakkaan kanssa (Mönkkönen 2007, 28). Laki antaa vain harvoin suoraa ratkaisua ihmisten ongelmatilanteisiin, ja tästä syystä sosiaalialan työ vaatii monesti eettistä harkintaa asiakkaan edun toteutumiseksi.

Talentian ammattieettinen lautakunta (2005) on muotoillut sosiaalityötä ohjaavat eettiset periaatteet, joista oleellisin on asiakaslähtöisyys. Mönkkönen (2007, 14) korostaa, että ihmissuhdetyössä asiakaslähtöisyyden tulisi perustua välittämiseen riippumatta asiakkaan henkilökohtaisista ominaisuuksista. Myös Raunio (2009) painottaa ensisijaisesti asiakaslähtöisyyden merkitystä ja näkee asiakaslähtöisyyden eettisesti korkeatasoisen sosiaalityön toteuttamisen keinona ja eettisten periaatteiden yhdistävänä tekijänä. Hän katsoo, että ilman asiakaslähtöisyyden noudattamista muut eettiset periaatteet eivät voi täysin toteutua. (Raunio 2009, 102–103.)

Asiakaslähtöisyyden periaate on kirjattu myös asiakaslakiin (L 2000/812), jonka yhtenä tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä muun muassa kunnioittamalla asiakkaan osallistumisoikeutta, toivomuksia ja mielipidettä (mt. 8§). Raunio (2009, 103) toteaa, että asiakaslain periaatteet ovat sopusoinnussa sosiaalityön eettisten periaatteiden kanssa. Hänen mukaansa sosiaalialan eettiset periaatteet rakentuvat yleisesti hyväksytyihin modernin eurooppalaisen yhteiskunnan arvoihin, kuten ihmisten tasa-arvoon, arvokkuuteen ja ihmisarvon kunnioittamiseen (mt. 82, 86).

Sosiaaliviranomaisella on lain perusteella selvittämisvelvollisuus, joka pitää sisällään asioiden ratkaisemiseksi tarpeellisten tietojen ja selvitysten hankkimisen (L 1982/598, 17§, L 2003/434, 31§). Raunio (2009, 91) tähdentää sosiaalityön tärkeyttä asiakkaan vaikeiden ongelmatilanteiden selvittämisessä ja korostaa, että sosiaalityössä asiakkaiden vaativien elämäntilanteiden arviointi eettisiä periaatteita vasten on tärkeää. Lisäksi hän

toteaa, että eettiset periaatteet koskevat kaikkia sosiaalialan ammattilaisia riippumatta siitä, kuuluvatko he ammattijärjestöön. Asiakkaiden kiperät pulmat vaativat sosiaalityöntekijältä aina eettistä harkintaa ja valintojen tekemistä (Talentia 2005, 5).

Mönkkönen (2007, 19) muistuttaa, että sosiaalityö on asiakaslähtöistä, kun asiakas ja työntekijä yhdessä määrittelevät asiakkaan tilanteen kummankin osapuolen näkökulmaa huomioon ottaen. Työntekijällä on oltava asenteellista rohkeutta astua asiakkaan kanssa samalle tietämättömyyden kentälle. Mönkkösen mukaan on pitkälti kiinni työntekijän asenteesta, kuinka suuren osan asiakkaan viesteistä hän ottaa punnittavaksi. (Mt. 28–29.) Viime vuosina sosiaali- ja hoitotieteissä tehdyissä asiakastyön vuorovaikutustilanteita koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että ammattilaiset saattavat keskustelussa sivuuttaa asiakkaan esittämät huolet. Työntekijät saattavat myös määritellä asiakkaan tilanteen liian nopeasti ilman tarkentavien lisäkysymysten esittämistä. (Mt. 41.)

Ihmisen arvokkuus ja ihmisarvon kunnioittaminen ilmenevät sosiaalialan työssä muun muassa osallistumisoikeuden periaatteen noudattamisena. Asiakkaan osallisuus tarkoittaa hänen mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaan elämäänsä koskeviin päätöksiin ja toimiin myös haastavissa ongelmatilanteissa. Asiakkaan mielipiteet on selvitettävä, hänen tietoihinsa on pyrittävä luottamaan ja hänelle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa hänelle tarjottavien palvelujen suunnitteluun. (L 2000/812, 8§, Talentia 2005, 8, 12–16.) Osallistumisoikeus pätee myös lapsiin iästä riippumatta. Heidä on kuultava ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (L 2000/812, 10§, L 1999/731, 6§, Talentia 2005, 8, 12.) Lisäksi lain mukaan vanhempien kasvatusmahdollisuuksia on tuettava ja lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamista on edistettävä (L 1983/683, 9§, 2007/417, 2§). Myös tällä lainkohdalla on oleellinen merkitys osallisuuden toteutumisessa.

Tutkimusaineistosta ovat edellä mainittujen eettisten periaatteiden lisäksi nousseet esiin tasa-arvon ja puolueettomuuden periaate. Tasa-arvolla tarkoitetaan sekä yhdenvertaisuutta lain edessä että naisten ja miesten sekä lasten välistä tasa-arvoa (EU 2012). Tasa-arvo kuuluu ihmisten perusoikeuksiin ja sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Eettiset periaatteet käsittävät sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksen niin asiakkaan elämässä kuin koko yhteiskunnassakin. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus tarkoittaa muun muassa kulttuuriin, sukupuoleen, ikään, ihonväriin tai rotuun perustuvan negatiivisen

syrjinnän estämistä sekä voimavarojen jakamista tasapuolisesti. (L 1999/731, 6§; Talentia 2005, 9.)

Raunion (2009, 98) mukaan negatiivisen syrjinnän estämisen periaate koskee myös sosiaalityöntekijän suhtautumista asiakkaaseen: Asiakkaan oikeus tasavertaiseen kohteluun ei kuitenkaan aina toteudu sosiaalityöntekijän työssä, mikä ilmenee siinä, kuinka syvällisesti tai pinnallisesti hän paneutuu asiakkaan tilanteeseen. Tällainen syrjintä ei välttämättä johdu asiakkaan ulkoisista ominaisuuksista, vaan esimerkiksi työntekijän kokemuksesta hänelle liian vaikeaksi osoittautuvasta asiakkaasta. Kun taas ”sopivan vaikeaksi kokemansa asiakkaan” kanssa sosiaalityöntekijä on valmis paneutumaan ongelmiin, kuormittamaan itseään ja jopa ottamaan riskejä työyhteisössään. Raunio toteaa, että mikäli asiakas ei saa tarvitsemaansa paneutuvaa työskentelyä, sosiaalityöntekijä rikkoo toiminnallaan sekä syrjinnän estämisen että voimavarojen tasapuolisen jakamisen periaatetta. (Mt. 98–99.) Viranomaisena sosiaalityöntekijä ei voi olla tarttumatta ongelmiin sillä perusteella, että ne ovat vaikeita ja päätöksenteko on hankalaa. Hänellä on velvollisuus toimia, myös ristiriitatilanteissa, ilman aiheetonta viivytystä. (Talentia 2005, 12–13; L 2003/434, 23§.) Tasa-arvoisen kohtelun lisäksi hänen on oltava puolueeton ja kohdeltava asiakkaitaan tasapuolisesti. Puolueettomuuden oikeusperiaate on lakiin kirjattu edellytys. (L 1982/598, 10§, L 2003/434, 6 §.)

6. Vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijän osaamisesta lapsikaappausasioissa

6.1. Kysely kaappausuhan tai kaappauksen kokeneille vanhemmille

Toteutin tutkimuksen kohderyhmälle sähköpostitse lähetettynä lomakekyselynä yhteistyössä Tarja Räisäsen kanssa. Keräsimme aineiston aikavälillä 27.1.2012–10.2.2012. Kyselyn tavoitteena oli selvittää, millaista apua ja tukea haastateltavat ovat saaneet kotipaikkakuntansa sosiaalityöntekijöiltä kahden kulttuurin liiton päättymiseen liittyvissä kansainvälisissä lapsikaappausuhka- tai jo toteutuneissa kaappaustilanteissa ja kuinka he kehittäisivät kotipaikkakuntansa sosiaalipalveluja esille nousseiden seikkojen osalta. Kyselyyn vastanneista 16 on käyttänyt sosiaalihuollon palveluita kaappaus- ja kaappausuhkatilanteessa. Nuorin vastaaja on 27 ja vanhin 56-vuotias. Kyselylomake on sisältänyt sekä monivalinta- ja asteikkokysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Asteikko-

kysymysten vastausvaihtoehdot olivat 1=täysin samaa mieltä, 2=jokseenkin samaa mieltä, 3=en osaa sanoa, 4=jokseenkin eri mieltä ja 5=täysin eri mieltä.

Tutkimuksen lähtökohtana oli oletus, että sosiaalityöntekijät tarvitsevat tietoa kansainvälisten lapsikaappausten ennaltaehkäisykeinoista ja lapsen palauttamista koskevasta prosessista, jotta he pystyvät entistä paremmin tukemaan asiakkaitaan lapsikaappaus-tilanteissa lainsäädännön ja sosiaalialan eettisten periaatteiden edellyttämällä tavalla. Tämä oletus perustuu aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, jotka ovat osoittaneet, että sosiaaliviranomaisten tietous lapsikaappausasioista on vähäistä, ja että he suhtautuvat usein epäillen asiakkaiden pelkoihin (Aarni & Isaksson & Khan & Räisänen 2008, Vainio 2007, Lindfors 2005).

Kyselyn tavoitteena oli tarkastella haastateltavien omakohtaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöiltään saamastaan avusta ja tuesta ennalta asetettujen tutkimuskysymysten avulla. Vastaukset kyselyn monivalinta- ja asteikkokysymyksiin analysoin laskemalla frekvenssejä. Avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten analyysissä etenin aluksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoin. Aineiston rajausta ja koodausta seurasi analyysiyksiköiden pelkistäminen, joka perustui myös omiin tulkintoihini. Niistä mainittakoon tässä pari esimerkkiä: Sosiaalityöntekijän osaamiseen viittaa lause ”tapasin johtavan sosiaalityöntekijän, mutta ei hänkään tuntunut tuolloin ennalta tietävän mitään lapsikaappausasioista”. ”Lasta ei kukaan (edes pyynnöistäni huolimatta) halunnut lastensuojelussa kuulla” taas kertoo asiakkaan osallisuudesta ja palvelun asiakaslähtöisyydestä.

Pelkistämisvaiheen jälkeen turvauduin teoriaohjaavaan analyysimenetelmään, koska pyrkimyksenäni ei ollut luoda uutta teoriaa, kuten aineistolähtöisessä analyysissä on tapana, vaan päättelyn logiikkana toimivat jo olemassa olevat tiedot. Analyysin edetessä huomasin, että aineistosta esille nousseet asiat on mahdollista luokitella parhaiten Mönkkösen (2007) sosiaalialan asiakastyön osaamista käsittelevän mallin mukaisesti. Malli sisältää tiivistetyksi aiheen kannalta keskeiset asiat, kuten sosiaaliviranomaisten substanssi- ja vuorovaikutusosaamisen eri ulottuvuudet. Alla oleva taulukko (1) havainnollistaa luokittelun lopputulosta, jossa pääluokkana on asiakastyön osaaminen sosiaalialalla, yläluokkina substanssiosaaminen ja vuorovaikutusosaaminen, joista ensimmäisellä on yksi alaluokka ja jälkimmäisellä neljä alaluokkaa.

TAULUKKO 1. Asiakastyön osaaminen sosiaaalialalla

Pääluokka	Asiakastyön osaaminen sosiaaalialalla	
Yläluokka	Substanssiosaaminen	Vuorovaikutusosaaminen
Alaluokat	Sosiaalityöntekijän tieto lapsikaappauksista	Asiakaslähtöisyys Osallisuus Tasa-arvo Puolueettomuus

Aineiston luokittelun jälkeen jatkoin sisällönanalyysiä kvantifioimalla aineistoa. Kvantifioimalla sain vastauksen kysymyksiin, monenko vastaajan palautteessa tutkittavat asiat – osaaminen, asiakaslähtöisyys, osallisuus, tasa-arvo ja puolueettomuus – tulivat esille ja kuinka moni vastaaja ilmaisi saman asian.

6.2. Vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijän asiakastyön osaamisesta

Kaappausuhan kokeneista vastaajista naisia on kuusi, miehiä kaksi. Vastaajista seitsemän on Suomen kansalaisia ja yksi Ruotsin kansalainen. Lapsikaappausuhka on ajoittunut pääosin 2000-luvulle (2000–2011), paitsi yhdessä tapauksessa uhka oli pahimmillaan vuosina 1997–2000. Kaappausuhka on koskettanut yhdeksää lasta: yhdellä vanhemmalla kahta lasta ja muilla yhtä lasta. Nuorin lapsi oli 3-vuotias ja vanhin 13-vuotias kaappausuhan ilmestyessä. Vanhemmat ovat käyttäneet sosiaalihuollon palveluja ennen kaikkea tapaamisoikeuteen (8 kpl), olosuhdeselvitykseen (7 kpl) ja lastensuojeluun (6 kpl). Vastaajien kotikunnan väkiluku on yhtä lukuun ottamatta yli 50 000. Poikkeuksena on 10 000–25 000 asukkaan kunta. Kotikunnan väkiluku on mainittu siksi, koska tarkoituksena oli selvittää, onko sillä ollut merkitystä palvelujen saatavuuteen.

Kaappauksen kokeneita vastaajista oli kahdeksan, kolme miestä ja viisi naista. Kaapattuista nuorin lapsi oli alle vuoden ikäinen ja vanhin 14-vuotias. Kaappaukset koskettivat yhteensä yhdeksää lasta: enemmistöllä vastaajista yhtä lasta ja yhdellä vastaajalla kahta lasta. Vastaajista seitsemän on Suomen kansalaisia ja yksi Ruotsin kansalainen, joka ilmoitti etniseltä taustaltaan olevansa kuitenkin suomalainen. Kaappaukset tapahtuivat vuosina 1995 (2 kpl), 1997, 2008 (2 kpl), 2010 ja 2011 (2 kpl). Kaikki vastaajat ovat olleet yhteydessä sosiaalityöntekijään kaappauksen tiimoilta ja käyttäneet palveluja en-

sisijaisesti lastensuojeluun (7 kpl), tapaamisoikeuteen (6 kpl) ja olosuhdeselvitykseen (5 kpl). Kotikunnan väkiluku on yhdessä tapauksessa alle 10 000 ja viidessä tapauksessa yli 50 000. Kaksi haastateltavaa jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

Vanhemmilta kysyttiin asteikkokysymyksillä, perehtyikö sosiaalityöntekijä heidän ongelmiinsa huolellisesti, tunnistiko hän kaappausuhan, saiko vastaaja riittävästi tietoa ennaltaehkäisykeinoista ja lapsen palauttamista koskevasta prosessista, huomioiko sosiaalityöntekijä vastaajan toivomuksia, pyrkiikö hän ajamaan lapsen etua, vastasiko palvelu vastaajan odotuksia, saiko vastaaja riittävästi käytännön tukea ja kohteliko sosiaalityöntekijä häntä tasa-arvoisesti. Alla oleva taulukko (2) havainnollistaa vanhempien vastauksia edellä mainittuihin kysymyksiin:

TAULUKKO 2. Vanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijän osaamisesta

Nro.	Kysymys	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Vastausten määrä yht.
1.	Perehtyminen ongelmiin	1	2	1	3	8	15
2.	Kaappausuhan tunnistaminen	2	-	4	3	5	14
3.	Tietoa ennaltaehkäisystä	-	1	2	-	10	13
4.	Tietoa lapsen palauttamiseksi	-	-	-	1	9	10
5.	Toivomusten huomiointi	-	2	1	2	8	13
6.	Lapsen etu	1	2	1	3	9	16
7.	Odotusten täyttyminen	-	1	-	2	10	13
8.	Käytännön tuki	-	-	-	3	11	14
9.	Tasa-arvo	1	1	1	4	8	15

Yli puolet vastaajista on jokseenkin tai täysin eri mieltä siitä, että sosiaalityöntekijä olisi perehtynyt heidän ongelmiinsa ja tarjonnut tietoa lapsikaappausten ennaltaehkäisystä ja kaapatun lapsen palauttamisprosessista. Vastaajista yli puolet myös kokee, ettei sosiaalityöntekijä ole huomionnut riittävästi heidän toivomuksiaan eivätkä heidän sosiaalitoimeen kohdistamat odotukset ole täyttyneet.

Suurin osa haastateltavista (12 kpl) on jokseenkin eri mieltä tai täysin eri mieltä siitä, että sosiaalityöntekijä olisi ajanut lapsen etua. Tulos on ristiriidassa lainsäädännön kanssa, koska lapsen edun toteutuminen on sekä vanhan (L 1983/683) että uuden (L 2007/417) lastensuojelulain keskeisin periaate. Kyselylomakkeessa haastateltavilla oli

mahdollisuus kertoa vapaamuotoisesti, kuinka tämä lain edellytys lapsen edun ensisijaisuudesta on täytynyt. Yksi kaappausuhan kokenut vastaaja kertoo, että häntä on kuunneltu hyvin ja että sosiaalityöntekijä pyrki ajamaan lapsen etua ja myös lapsi itse on tullut kuulluksi. Myös kaksi muuta vastaajaa on jokseenkin samaa mieltä siitä, että sosiaalityöntekijä on pyrkinyt ajamaan lapsen etua, mutta toinen heistä näkee kuitenkin parantamisen varaa sosiaalityöntekijän puolueettomuudessa sekä asiakaslähtöisyyden ja osallisuuden periaatteen noudattamisessa. Myös hänen 7-vuotiasta lastaan on kuultu sosiaalitoimessa. Lapsen kuuleminen on toteutunut kahden muunkin vastaajan lasten kohdalla. Lapset olivat silloin 11-, 12- ja 13-vuotiaita. Näin ollen lapsille on annettu mahdollisuus tulla kuulluiksi lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Muut kaappausuhan alla olleet lapset olivat nuorempia, 3–6-vuotiaita, joiden kuuleminen ei jostain syystä ole toteutunut. Kaapatuista lapsista ei ole kuultu ketään, mikä sinänsä ei ole yllätys, koska yhteyden saaminen heihin on saattanut olla haasteellista, varsinkin jos heidän olinpaikastaan ei ole ollut tietoa. Yksi kaappauksen kokenut vanhempi on kuitenkin jo kaappausuhan hetkellä ollut yhteydessä sosiaalitoimeen ja pyytänyt lapsen kuulemista, mutta tuloksetta. Hänen lisäksi myös toinen kaappauksen kokenut vanhempi olisi toivonut tukea sosiaalitoimelta jo ennen kaappausta ja kaappauksen jälkeen nimenomaan yhteydenpidon järjestämiseen lapsen kanssa.

Vastaajista 10 on tuonut esiin, miksi lapsen etu ei ole voinut toteutua. Sekä naiset että miehet mainitsevat puutteita sosiaalityöntekijän substanssi- ja vuorovaikutusosaamisessa, erityisesti asiakaslähtöisyydessä ja asiakkaan osallistamisessa koettujen puutteiden sekä sosiaalityöntekijän puolueellisuuden ja tasa-arvoisen kohtelun vuoksi. Kaappausuhan tai kaappauksen ajankohdalla ei näytä olevan merkitystä lapsen edun toteutumisen kannalta, koska sekä vuosina 1995 ja 1997 että 2000-luvulla on koettu riittämättömyyttä lapsen edun ajamisessa. Seuraavaksi esittelen muutaman esimerkin siitä, mitä kaappausuhan kokeneet vanhemmat kertovat sosiaalihuollon toiminnasta lapsen edun näkökulmasta. Haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi jätin lainauksista sellaiset kohdat pois, joiden perusteella heitä voisi tunnistaa.

Hyvin on huomioitu ainoastaan etävanhemman etu.

Lapsen vai äidin etu, raja oli vaikea nähdä.

Isän oikeudet etusijalla, äidin ja lapsen oikeuksista välittämättä.

Lastenvalvoja – – ilmaisi asian myös niin ettei meidän tulisi käydä hänen luonaan tekemässä tapaamissopimuksia.

Viranomaiset eivät auttaneet, vaikka melkein mikä tahansa olisi ollut mahdollista.

Mitään apua en ole lastensuojelusta saanut. Lastensuojelun toiminta on ollut lähinnä nöyryyttämistä. Lopulta meidän asiakkuus irtisanottiin, ”koska perhettä ei voi auttaa lastensuojelun keinoin”.

Lapsensa kaappaajavanhemmalle menettäneet vanhemmat kuvailevat kokemuksiaan näin:

Vaikka entinen puolisoni kaappasi poikamme niin silti paikallinen sosiaalitoimisto ajattelee, että ihan hyvä. Olen saanut todella aliarvoista palvelua ja osin se johtuu siitä, että olen mies.

Ei ole toteutunut mitenkään vaikka olin pyytänyt yhteistyötä ulkomaalaisviranomaisten kanssa.

Lasta ei kukaan (edes pyynnöistäni huolimatta) halunnut lastensuojelussa kuulla. 8 kk:n prosessin aikana lastensuojelu ei tavannut lasta kertaakaan useista lastensuojeluilmoituksista huolimatta – – Is:lla ei ollut halua eikä kykyä tehdä moniammatillista yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa, – – pääsi kaappaamaan lapsen, vaikka jo perheneuvolakin oli tehnyt Is-ilmoituksen.

Tuki sosiaalityöntekijältä oli vähäinen ja ymmärtämys silloin lapsikaappauksista oli vähäinen eikä kukaan halunnut edes ottaa selvää.

Toinen keskeinen tulos on, ettei kukaan vanhemmista ole kokenut saaneensa sosiaalityöntekijältä riittävästi käytännön tukea kaappausuhka- tai kaappaustilanteessa. Tässä osiossa vastaajilta kysyttiin myös, millaista tukea he olisivat toivoneet. Yksi heistä vastasi, että sosiaalityöntekijä ”olisi voinut edes soittaa ja kysyä mitä kuuluu”. Yhdeksänvuotiaan äiti olisi toivonut ”tukea lapselle”. Yksi vanhempi kokee, ettei jäänyt täysin ilman tukea ja katsoo saaneensa ”symbolista tukea” jo toteutuneen lapsikaappauksen jälkeen. Hän toteaa kuitenkin, että ”itse lapsikaappauksen ehkäisemiseksi ja lapsen palauttamiseksi ei tukea juurikaan ole tullut”. Samalla hän korostaa, että ”jos esiintyy niin suuria puutteita, jopa tietämättömyyttä” kuin hänen tapauksessaan, ”niin voidaanko puhua missään mielessä tasa-arvoisesta ja syrjimättömästä kohtelusta”. Lisäksi hän kertoo, että ”eräissä lapsikaappausoikeudenkäynnissä sosiaalityöntekijät perustelivat virheitään sillä, että heitä ei ollut millään lailla koulutettu tehtäväänsä”. Hänen mielestään ”kyse on laajemmasta systeemivirheestä” ja kritiikki pitäisi kääntää ”myös sosiaaliministeriötä,

ehkä yliopistoja ja ammattikorkeakoulujakin kohtaan”. Tämä vanhempi olisi toivonut sosiaalihuollolta tukea yhteydenpidon ja tapaamisten järjestämiseen lapsen kanssa heti kaappauksen jälkeen. Eniten hän olisi toivonut tukea ”kaappauksen ehkäisemiseksi ja estämiseksi”.

Ainoastaan yksi vastaaja kokee saaneensa täysin tasa-arvoista ja yksi jokseenkin tasa-arvoista kohtelua sosiaalitoimistossa. Suurin osa (12 kpl) on jokseenkin tai täysin eri mieltä tasa-arvoisen kohtelun toteutumisesta. Seuraavaksi etsin niitä syitä, jotka ovat vanhempien mielestä johtaneet eriarvoisuuden kokemukseen. Heillä oli mahdollisuus vastata vapaamuotoisesti kysymykseen, miten epätasa-arvoinen kohtelu sosiaalityöntekijän toiminnassa ilmeni. Epätasa-arvoisen kohtelun kokeneista vastaajista sekä naiset että miehet tuovat esiin puutteita sosiaalityöntekijän substanssi- ja vuorovaikutusosaamisessa, erityisesti asiakaslähtöisyydessä ja asiakkaan osallistamisessa koettujen puutteiden sekä sosiaalityöntekijän puolueellisuuden vuoksi. Kaappausuhan tai kaappauksen ajankohdalla ei näytä olevan merkitystä tasa-arvon toteutumisen kannalta, koska sekä vuosina 1995 ja 1997 että 2000-luvulla on koettu eriarvoisuutta. Yksi miesvastaajista toteaa, että hänen asioitaan hoitaneella sosiaalityöntekijällä oli ”aika valmis idea siitä, että nainen on aina oikeassa”. Lapsensa kaappaajavanhemmalle menettäneen äidin mielestä ei voi puhua kohtelusta, sillä hänet ”mieluummin ohitettiin.” Kun kyseisen äidin lapsi oli saatu takaisin Suomeen, hän ei ”sosiaalipuolelta edes yrittänyt hakea apua”. Toinen kaappauksen kokenut vanhempi kertoo olleensa kaappauksen jälkeen yhteydessä useaan eri sosiaalityöntekijään puhelimitse, mutta työntekijät ovat sanoneet joka kerta lapsella olevan ”oikeus asua” toisen vanhemman kanssa koska vanhemmilla ”on yhteishuoltajuus eikä avioero ole vielä voimassa”. Hän jatkaa seuraavasti: ”Kun kerroin heille, että olin tehnyt rikosilmoituksen poliisilaitokseen – – kyseenalaistivat koko poliisilaitoksella käynnin.”

Vastauksista käy ilmi, ettei epätasa-arvoinen kohtelu välttämättä ole johtunut vanhemman sukupuolesta, koska sekä isät että äidit ovat kokeneet eriarvoisuutta. Perusteluksi voidaan ajatella Raunion (2009) toteamusta sosiaalityöntekijän vallasta päättää, mihin ongelmiin hän tarttuu ja mitä jättää käsittelemättä. Yllä esitetyissä tapauksissa sosiaalityöntekijän paneutuminen asiakkaiden asiaan oli pinnallista, mikä saattoi johtua lapsi-kaappausasian vaikeudesta ja sosiaalityöntekijän tiedonpuutteesta. Tilanne olisi vaatinut eettistä harkintaa, ja toiminnallaan työntekijä rikkoi syrjinnän estämisen ja voimavarojen tasapuolisen jakamisen periaatetta. Hänellä olisi sekä vanhan että uuden lastensuojelun

lulain perusteella ollut velvollisuus ottaa asiakkaan asia työskentelyn kohteeksi ilman aiheetonta viivytystä (L 1983/683, 12 §, L 2007/417, 27 §). Tällä tavoin myös asiakaslähtöisyyden ja osallisuuden periaate olisi toteutunut.

6.3. Vanhempien kehittämissuhteita

Kyselylomakkeen viimeisellä kysymyksellä oli tarkoitus selvittää, mitä muuta haastateltavat halusivat kertoa sosiaalityöntekijöiden toiminnasta ja kuinka he kehittäisivät kotipaikkakuntansa sosiaalipalveluja. Tämän täydentävän kysymyksen avulla pääsin kaikkiin avoimiin kysymyksiin annettujen vastausten ydinsisältöjä tiivistävään lopputulokseen. Eniten vanhemmat ovat kokeneet aukkoja asiakaslähtöisyydessä ja osallisuudessa (14 kpl), mutta myös sosiaalityöntekijän puolueellisuutta on useissa vastauksissa kritisoitu (11 kpl). Puolet vastaajista (8 kpl) mainitsee sosiaalityöntekijän substanssiosaamisen puutteiden vaikeuttaneen lapsikaappausuhan tai jo toteutuneen kaappauksen aiheuttaman ongelmatilanteen käsittelyä. Alla on muutama esimerkki vanhempien kommentteista. Esimerkkien jälkeen suluissa ovat vastausten perusteella tekemäni tulkinnot:

Olen joutunut itse järjestämään kaiken ja pyytämään lastensuojelulta lausuntoja jonka sisällön olen itse joutunut miettimään ensin. (asiakaslähtöisyys, osallisuus)

Tuntui vain siltä, että sos.työntekijät ovat niin helvetin sekaisin koko tilanteesta ja joka päivä, että ottavat sitten sen helpomman tien, asettuvat mieluiten ehkä jommankumman vanhemman manipuloitavaksi. (osaaminen, puolueellisuus)

Sosiaali ja lastensuojelun työntekijät eivät halunneet olla tekemisissäni. (asiakaslähtöisyys, osallisuus)

Isien on vaikeampi ajaa omia oikeuksiaan kuin äitien – – sosiaalityöntekijät välttelivät osallistumista tapauksen käsittelyyn, koska kyseessä oli niin vaikea tapaus. (osaaminen, asiakaslähtöisyys, osallisuus)

Johtava sosiaalityöntekijä altisti lapsen vakavalle kaappausuhalle al-lekirjoittamalla puollon lapsen passia varten – – selkäni takana. (puolueellisuus, asiakaslähtöisyys, osallisuus)

Apua on ollut liian vähäistä ja se on ollut aina myöhässä. Kansainvälisissä tapauksissa sosiaalihuolto ja lastensuojelu ei oikeastaan osaa auttaa. (osaaminen)

Sosiaalipalvelujen kehittämiseksi vanhemmat toivoisivat koulutettua henkilökuntaa joka paikkakunnan sosiaalitoimistolla, ripeää toimintaa uhkatilanteessa kaappauksen ehkäisemiseksi, yhteistyöhaluisuutta muiden viranomaisten kanssa sekä aitoa kuuntelua, tasa-arvoista ja puolueetonta kohtelua. Kuuntelu, tasa-arvoisuus ja puolueettomuus ovat osa vuorovaikutusosaamista, jota jokainen sosiaalialan ammattilainen pystyy halutessaan kehittämään itsessään. Koulutukseen sen sijaan tarvittaisiin ajallisia ja taloudellisia voimavaroja päättäjiltä ja kunnilta, mutta sosiaalityön ammattilainen on myös itse vastuussa ammattitaitonsa ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Vanhempien mielestä myös lastensuojeluilmoituksiin tulisi reagoida entistä nopeammin, eikä perhettä saisi jättää yksin selviytymään näin vaikean asian kanssa.

7. Johtopäätökset

Kyselyyn osallistuneet vanhemmat (16 kpl) ovat ottaneet yhteyttä sosiaalitoimeen ennen kaikkea lastensuojelun, tapaamisoikeuden ja olosuhdeselvityksen tiimoilta. Heidän kokemuksensa sosiaalityöntekijöiden avusta ja tuesta lapsikaappausuhka- ja lapsikaappausatilanteissa ovat yksilöllisiä, mutta niissä on myös useita yhdistäviä tekijöitä. Vastaajista 14 on kokenut puutteita sekä asiakaslähtöisyyden että osallisuuden periaatteen toteutumisessa. Toiseksi yleisin piirre liittyy sosiaalityöntekijöiden puolueellisuuteen: 11 vastaajaa on kokenut, että sosiaalityöntekijä on asettunut jommankumman vanhemman puolelle. Sekä äidit että isät ovat tuoneet esiin kyseistä ongelmaa, ja on mielenkiintoista huomata, ettei koettu puolueellisuus välttämättä ole johtunut heidän sukupuolestaan. Kotikunnan väkiluvulla ei näytä olevan suoraa yhteyttä siihen, millaiseksi vanhemmat ovat saamansa palvelun kokeneet.

Haastateltavista 11 tuo esiin, ettei sosiaalityöntekijä ole perehtynyt riittävästi heidän ongelmiinsa eikä ole ottanut heidän toivomuksiaan tarpeeksi huomioon. Yhteensä 12 vanhempaa toteaa, ettei lapsen etua ole pyritty ajamaan riittävästi, mihin eniten ovat tulkintojeni mukaan vaikuttaneet sosiaalityöntekijän vuorovaikutusosaamisen puutteet puolueettomuudessa, asiakaslähtöisyydessä ja asiakkaan osallistamisessa. Tasa-arvoisen kohtelun ongelmakohdista kertoo 12 vastaajaa, joiden kokemuksiin näyttää eniten vaikuttaneen ensinnäkin asiakaslähtöisyydessä ja osallisuudessa koetut puutteet, toiseksi työntekijän puolueellisuus ja kolmanneksi työntekijän tiedonpuutteet lapsikaappausasioista. Käytännön tuen näkökulmasta yhden vanhemman odotukset ovat täyttyneet, mut-

ta 14 kokee, ettei ole pulmatilanteessaan saanut riittävästi käytännön tukea sosiaalitoimesta. Kaappausuhan kokeneet vanhemmat eivät ole saaneet riittävästi tietoa kaappauksen ennaltaehkäisykeinoista eivätkä myöskään kaappauksen kokeneet lapsensa palauttamisprosessista. Tämä johtunee siitä, ettei sosiaalityöntekijöillä ole ollut substanssiosaamista kansainvälisistä lapsikaappauksista, niiden ennaltaehkäisystä, keskusviranomaisten roolista ja Kaapatut Lapset ry:n olemassaolosta.

Vastauksissaan avoimiin kysymyksiin enemmistö (14 kpl) mainitsee asiakaslähtöisyyden, osallisuuden ja puolueettomuuden tärkeyden, kun taas puolet vastaajista (8 kpl) kertoo sosiaalityöntekijän osaamisen puutteiden vaikeuttaneen avun saamista. Asiakaslähtöisyys, osallisuus ja puolueettomuus ovat vuorovaikutusosaamisen osa-alueita, jotka näyttäisivät avoimiin kysymyksiin annettujen vastausten perusteella olevan substanssiosaamistakin tärkeämpiä työntekijän ja asiakkaan kohtaamisissa. Asteikkokysymyksistä käytännön tukea, ennaltaehkäisykeinoja ja lapsen palautusprosessia koskeviin kysymyksiin saadut vastaukset kuitenkin paljastavat, että työntekijän substanssiosaaminen kulkee käsi kädessä vuorovaikutusosaamisen kanssa, eli kumpaakin voidaan pitää yhtä tärkeinä. Tämä tulos vastaa Mönkkösen (2007) ajatusta substanssi- ja vuorovaikutusosaamisen yhdistelmästä parhaan mahdollisen avun ja tuen takaajana.

Sosiaaliviranomaiset ovat useassa tapauksessa vältelleet asiakkaan vaikeata tilannetta, ja tähän on saattanut vaikuttaa heidän tiedonpuutteensa. Nämä havainnot tukevat Raunion (2009) näkemystä, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden paneutuminen asiakkaan ongelmiin saattaa riippua siitä, kuinka vaikeaksi he kokevat asiakkaan tilanteen. Raunioon ja sosiaalialan keskeiseen lainsäädäntöön viitaten lapsikaappausuhkatilanteissa olisi muistettava, että viranomaisena sosiaalityöntekijä ei voi olla tarttumatta hankaliksi kokemiinsa ongelmiin, vaan hänellä on velvollisuus toimia ja ottaa ristiriitatilanteetkin työskentelyn kohteeksi ilman aiheetonta viivytystä. Mönkköstä (2007, 54) lainaten asiakkaan oman elämän asiantuntijuuden yhdistäminen työntekijän omaan osaamiseen rakentaa yhteistä ymmärrystä ja mahdollistaa entistä paremmin asiakkaan asiakaslähtöistä ja osallistavaa kohtaamista. Tämä vaatii asenteellista rohkeutta myös silloin, kun kyseessä on vaikea ja tuntematon asia (mt. 54).

Muuttuvassa ja kansainvälistyvässä maailmassa syntyy uusia kysymyksiä pohdittavaksi myös sosiaalialan työssä. Kansainvälinen lapsikaappaus on yksi niistä. Tilastojen perusteella sosiaaliviranomaiset ja sosiaalialan muut ammattilaiset saattavat yhä enenevässä

määrin törmätä työssään lapsikaappausuhan alla elävään tai lapsikaappauksen kokeneeseen asiakkaaseen. Siksi heidän tulisi muistaa, kuinka lapsikaappauksia on mahdollista torjua ja mitkä tahot pystyvät hädän hetkellä parhaiten auttamaan. Ennaltaehkäisykeinoja ovat muun muassa sosiaaliviranomaisten käytössä olevat lastensuojelulakiin perustuvat toimenpiteet tarvittaessa yhteistyössä poliisin, ulosottomiehen tai tuomioistuimen kanssa, lähestymiskielto mahdollisesti kaappausta suunnittelevalle vanhemmalle, valvotut tapaamiset, merkintä passirekisteriin ja passin luovutus viranomaisille tapaamisen ajaksi sekä lapsen maastavientikielto tuomioistuimen päätöksellä.

Kun vanhempi epäilee perustellusti, että toinen vanhempi voisi viedä lapsen maasta tai jättää hänet palauttamatta, sosiaaliviranomaiset ovat se auttava taho, jonka puoleen huolestunut vanhempi voi matalalla kynnyksellä kääntyä. Kyseessä on lastensuojelullinen asia, jota olisi pyrittävä selvittämään. Apua lapsikaappauksen ennaltaehkäisyyn on saatavilla, mutta paljon on kiinni siitä, saako asiakas oikeanlaista apua oikeaan aikaan. Kaappausta epäiltäessä kannattaa ottaa yhteyttä Kaapatut Lapset ry:hyn, jolla on vankka kokemus ja paljon oikeudellista tietoa kansainvälisistä lapsikaappauksista ja niiden ehkäisykeinoista. Yhdistys on erinomainen yhteistyötaho myös sosiaalialan ammattilaisille.

Lapsikaappaus tai sen uhka eivät millään muotoa palvele lapsen etua, jonka turvaamiseksi ja lapsen henkisten traumojen välttämiseksi olisi paneuduttava entistä enemmän kaappausten ennaltaehkäisyyn. Tämän toteutumiseksi on ensisijaisen tärkeää tunnistaa mahdollinen kaappausuhka ja osata ohjata asiakkaita eteenpäin heitä parhaiten palvelemaan paikkaan. Sosiaalialan eettisten periaatteiden mukaan asiakkaan omiin tietoihin tulisi luottaa ja hänen osallisuuttaan edistää haastavissakin tilanteissa lain edellyttämällä tavalla. Mutta tämä asiakkaan – sekä vanhemman että lapsen – oikeus ei voi toteutua, mikäli vanhemman pelkoja mahdollisesta kaappausuhasta väheksytään eikä olemassa olevista ehkäisykeinoista tai kaapatun lapsen palauttamisprosessista tiedetä tai oteta selvää. Lapsen etu on riippuvainen sosiaalityöntekijän tekemisistä ja tekemättä jättämisistä, eikä lapsi saisi joutua vanhempien välisten riitojen välikappaleeksi ja kaappauksen uhriksi.

Lapsikaappaus- ja kaappausuhkatapauksia on Suomessa suhteellisen pieni määrä, joten 16 haastateltavan kokemuksilla on suurta painoarvoa. Vaikka haastateltavien kokemukset ovat pääosin negatiivisia sosiaalitoimesta saamastaan palvelusta, tutkimustuloksilla

ei ole tarkoitus kritisoida sosiaalityöntekijöitä, vaan pikemminkin nostaa esiin niitä heikkoja kohtia, joihin voitaisiin tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota, etteivät asiakkaat jatkossa koe jäävänsä alakynteen työntekijän kanssa. Lopputulokset johtavat myös uusien tutkimusongelmien jäljille. Olisi tarpeen selvittää muun muassa sosiaalityöntekijöiden omia kokemuksia ja näkemyksiä kaappausuhka- ja kaappaustilanteista. Olisi myös mielenkiintoista tutkia, kuinka arki sujuu kaapatun lapsen palautumisen jälkeen sekä miltä kaappaus näyttäätyy lapsen ja kaappaavan vanhemman kokemuksesta käsin.

Lähteet

A 2201/2001 Bryssel II -asetus N:o 2201/2003

Aaltonen, A-K. 2009. *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa*. Edita, Helsinki.

Aarni, A., Isaksson, P., Khan, A-M. & Räisänen, T. 2008. *Lapsikaappausuhka elämän varjona. Äitien kokemuksia suomalais-islamilaisestä perheestä*. Kaapatut Lapset ry, Helsinki.

EOV. 2007. Euroopan oikeudellinen verkosto. *Yhteistyö lasten suojelemiseksi Euroopan unionissa*. Luettu 17.1.2012.
http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_ec_fi.htm

EU 2012. *Ihmisoikeudet*. Luettu 20.3.2012. http://europa.eu/pol/rights/index_fi.htm

Grönlund, K. 2012. Pääkaupungin turvakoti ry. Sähköpostiviesti 26.1.2012.

Holopainen, T. 2011. Oikeusministeriö. Sähköpostiviesti 5.7.2011.

Holopainen, T. 2010. Ulkoasiainministeriö. Sähköpostiviesti 1.3.2010.

Kainulainen, T. 2012. Oikeusministeriö. Sähköpostiviesti 26.3.2012.

Karjalainen, S. 2012. Tampereen ensi- ja turvakoti ry. Sähköpostiviesti 1.2.2012.

Khan, A-M. 2009. Puheenjohtajan palsta. Teoksessa *Kaapatut Lapset ry tiedottaa*. Kaapatut Lapset ry, Helsinki.

KL 2012. Kaapatut Lapset ry. *Oletko tuonut lapsesi ulkomailta Suomeen ilman toisen vanhemman suostumusta?* Luettu 23.3.2012.
https://ensijaturvakotienliitto-fi.directo.fi/jasenyhdistykset/kaapatut_lapset_ry.

KL 2010a. *Väliaikais määräys huollosta, asumisesta tai tapaamisista*. Luettu 6.3.2010.
http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/kaapatut_lapset_ry/

KL 2010b. *Kaapatut Lapset ry tiedottaa*. Tammikuu 2010.

KL 2009. *Kaapatut Lapset ry tiedottaa*. Kesäkuu 2009.

L 2007/417 Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

L 2006/671 Passilaki 21.7.2006/671

L 2005/1161 Rikoslaki 22.12.2005/1161

L 2003/434 Hallintolaki 6.6.2003/434

L 2000/812 Asiakaslaki eli Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

- L 1999/731 Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
- L 1995/578 Laki rikoslain muuttamisesta 21.4.1995/578
- L 1986/642 Passilaki
- L 1983/361 Lastenhuoltolaki eli Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
8.4.1983/361
- L 1982/598 Hallintomenettelylaki (kumottu) 6.8.1982/598
- Lindfors, M. 2005. *Lapsikaappausuhka – Vanhempien kokemuksia sosiaaliviranomaisilta saamastaan tuesta*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki. Opinnäytetyö.
- Luomanen, R. 1.2.2012. Sähköpostiviesti. Porin ensi- ja turvakotiyhdistys ry.
- Moilanen, M. 2000. Mitä tehdä kun lapsi on kaapattu? *Sosiaaliturva* 88(2000):5, 26–27.
- Mönkkönen, K. 2007. *Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö*. Edita, Helsinki.
- Narvia, L. 2011. Ulkoasiainministeriö. Sähköpostiviesti 4.7.2011.
- Narvia, L. 2012. Ulkoasiainministeriö. Sähköpostiviesti 26.3.2012.
- Om 2009 Oikeusministeriö. *Kansainvälinen lapsikaappaus*. Luettu 6.3.2010.
<http://www.om.fi/text/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Kansainvalinenlapsikaappaus>
- Om 2011 Oikeusministeriö. *Kansainvälinen lapsikaappaus*. Luettu 8.1.2012.
<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Kansainvalinenlapsikaappaus>
- Raunio, K. 2009. *Oleellinen sosiaalityössä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Räisänen, T. 2010. Kaapatut Lapset ry:n toiminnanjohtaja. Sähköpostiviesti 16.2.2010.
- Räisänen, T. 2012a. KL ry. Puhelinkeskustelu 13.1.2012.
- Räisänen, T. 2012b. KL ry. Sähköpostiviesti 16.1.2012.
- Räisänen, T. 2012c. KL ry. Sähköpostiviesti 9.5.2012.
- SopS 57/1994 Haagin lapsikaappaus sopimus
- SopS 60/1991 Yleissopimus lapsen oikeuksista
- Taskinen, S. 2001. *Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle*. Stakes, Helsinki.
- Tulkki, P. 2010. Oikeusministeriö. Sähköpostiviesti 3.2.2010.
- Turun turvakoti 2012. Sähköpostiviesti 27.1.2012.
- Tuuliainen, J. 2011. Lapsikaappauksia vastustavaa sopimusta tulisi aktiivisemmin laajentaa. Teoksessa *Utispäivä Demari*, 28.11.2011.

Vainio, M. 2007. *Kansainväliset lapsikaappaukset. Tutkimus lasten vanhempien suorittamista lasten poisvienneistä Suomesta ulkomaille*. Haaga-Helia, Helsinki. Opinnäytetyö.

VL 2012 Väestöliitto. *Monikulttuurinen parisuhde*. Luettu 17.1.2012.
http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/monikulttuurinen_parisuhde/